

VISION 2020

Finska daghems- och skolbarn får välsmakande, näringsriktig, hållbart producerad och trygg mat i vilken ingår mjölk och mjölkprodukter. Skolbarn lär sig att göra medvetna matval och känner till mjölkprodukternas produktionsled.

1. Inledning

Enligt artikel 26 i Europaparlamentets och rådets förordning 1308/2013 ska medlemsstater som önskar delta i skolmjölksprogrammet på nationell nivå ha en strategi för hur programmet ska genomföras.

I över 60 års tid har kommunerna i Finland enligt lag erbjudit alla elever i läropliktsskolor som deltar i undervisningen en fullvärdig måltid som är ändamålsenligt ordnad och övervakad (31 § i lagen om grundläggande utbildning).

Skolmat är en viktig del av skolans undervisning och fostran. Den anses förbättra elevernas välbefinnande och hälsa. EU:s skolmjölkprogram är ett bra komplement till den finska skolbispisningen.

Finland har deltagit i EU:s skolmjölkprogram sedan år 1995. Systemet omfattar i dag ca 90 procent av skol- och daghemsbarnen.

Mjölkprodukter är bra källor till energinäringsämnen, vitaminer och mineralämnen. Att regelbundet använda mjölkprodukter tryggar tillsammans med mångsidig kost intaget av bl.a. kalcium, jod och vitamin D. Till en näringsriktig skolmåltid hör enligt Statens näringsdelegations Rekommendation för skolbispisningen (2008) fettfri eller fettfattig (högst 1 procent fett) mjölk eller surmjölk.

2. Skolmjölkssystemets mål

Skolmjölkssystemets mål är att främja barns och ungas välbefinnande, hälsosamma levnadsvanor samt hälso- och matfostran. Ett ytterligare mål är att vi börjar värdesätta matkulturen mer och ökar vetskapen om mjölkproduktionen och mjölkens betydelse som en del av hälsosam kost och det finska jordbruket och den finska livsmedelsekonomin.

Skolmjölkssystemet ska också på många sätt höja mjölkvetenskapen inom undervisningen, styrningen och fostran i skolor och på daghem. Att servera mjölkprodukter enligt systemet siktar också till att i praktiken visa hur man sätter samman en hälsosam måltid av olika livsmedel på daghem och i skolor. Vidare delar man ut information om Europeiska unionens roll i skolmjölkssystemet.

3. Lagstiftning

Skolmjölkssystemet bygger på följande förordningar och lagar:

- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EU\) nr 1308/2013, artikel 26](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EU\) nr 1306/2013](#)
- [Lag 999/2012, 33–37 § om en marknadsordning för jordbruksprodukter +ändringar](#)
- [Lag 1194/2013, 32 a § om ändring av lagen om en marknadsordning för jordbruksprodukter](#)
- [Kommissionens förordning \(EU\) nr 657/2008 om stödets detaljerade regler](#)
- [Kommissionens delegerade förordning \(EU\) nr 1047/2014 om komplettering av förordning 1308/2013](#)
- [Statsrådets förordning 314/2013 om produkter som berättigar till skolmjölksstöd](#)
- [Landsbygdsverkets föreskrift 1/09 om skolmjölksstöd](#)

4. Nuläge – mjölkkonsumtionen i Finland

Mjölk har en central roll i den finska matkulturen. År 2013 uppgick konsumtionen av flytande mjölkprodukter (mjölk och surmjölk) till 175 liter per person. Den årliga ostkonsumtionen är ungefär 23 kg per person (Naturresursinstitutet, 2015).

Största delen av oss använder mjölk och mjölkbaserade livsmedel varje dag. Vi dricker mjölk som sådan eller äter ostar och syrade produkter, t.ex. surmjölk, yoghurt, kvark och fil. Vidare använder man mjölk och mjölkprodukter som råvaror i många traditionella finska maträtter (Ruokatieto, 2009.)

Mjölk är också en väsentlig del av skolmåltiderna. Den har både en näringsmässig och fostrande betydelse. Varje elev dricker ca 1,5 dl mjölk dagligen (Mjölk och Hälsa, 2015). Förutom mjölk äter eleverna ost samt syrade och laktosfria mjölkprodukter. Många av oss, dvs. 15 - 20 procent, har laktosintolerans, vilket man har beaktat i skolbespisningen genom att servera laktosfria produkter (Terveyskirjasto, 2015). Mjölk och mjölkprodukter är de viktigaste källorna till kalcium, jod och vitamin D när det gäller barns och ungas kost (SND, 2014). På grund av berikning av mjölk med vitamin D ligger vårt intag av vitamin D på målnivån i nästan alla åldersgrupper (THL, 2012).

De nordiska näringsrekommendationerna har uppdaterats och helt färdiga blev de år 2013. Statens näringsdelegations gällande näringsrekommendationer gavs ut år 2014. De finska rekommendationerna bygger i huvudsak på de nordiska rekommendationerna som igen bottnar i ett vetenskapligt arbete av en grupp nordiska experter. Enligt rekommendationen ska man konsumera 5-6 dl flytande mjölkprodukter och 2-3 ostskivor dagligen. Fetthaltiga mjölkprodukter innehåller emellertid mycket mättade fetter eftersom 2/3 av mjölkfettet är mättat. Därför vill man rekommendera fettfria eller fettfattiga mjölkprodukter.

När fettfri mjölk togs in i EU-systemet med skolmjölksstöd, ökade konsumtionen av fettfri mjölk och fettfria mjölkprodukter inom skolbespisningen avsevärt. I dag är över 60 procent av den mjölk som konsumeras i finska skolor fettfri. Detta medför positiva effekter för folkhälsan för fettfattiga och fettfria mjölkprodukter minskar intaget av mättade fetter i födan.

Under läsåret 2013–2014 levererades till finska skolor sammanlagt över 17,7 miljoner liter stödberättigande mjölk. Antalet elever var då totalt 842 160 (Landsbygdsverket, 2015.) När skolelever blir vana att använda fettfria produkter, fortsätter de att välja fettfritt även som vuxna, vilket är av stor betydelse för folkhälsan.

5. Budget

Under åren 2010–2014 uppgick stödet för mjölk som matdryck till 3,2–3,3 miljoner euro per läsår, för andra produktgrupper var summan 0,5–0,6 miljoner euro (tabell 1). Budgeten förväntas ligga på samma nivå fram till år 2020.

Tabell 1. Produktkvantiteter och utbetalda stöd per kategori

Läsår	Kategori (EU) nr 657/2008, bilaga I	Produktkvantitet, ton	Stöd, euro
2010–2011	I a *	17 188	3 119 586
	I c	1 150	208 646
	II	29	4 738
	III	112	61 251
	V	196	272 343
2011–2012	I a	17 204	3 122 587
	I c	1 302	236 346
	II	20	3 241
	III	104	56 828
	V	191	164 936
2012–2013	I a	17 835	3 237 069
	I c	1 470	266 819
	II	25	4 080
	III	111	60 461
	V	199	276 156
2013–2014	I a	18 268	3 315 651
	I c	1 535	278 601
	II	28	4 500
	III	106	57 647
	V	206	285 660

*Ia) Värmebehandlad mjölk

Ib) Värmebehandlad mjölk, smaksatt, innehållande choklad eller fruktjuice, innehållande minst 90 viktprocent mjölk enligt punkt a och med maximalt 7 % tillsatt socker och/eller honung

Ic) Fermenterade mjölkprodukter, även med fruktjuice, smaksatta eller icke-smaksatta, innehållande minst 90 viktprocent mjölk enligt punkt a och med maximalt 7 % tillsatt socker och/eller honung

II Smaksatta eller icke-smaksatta fermenterade mjölkprodukter som innehåller frukt, innehållande minst 75 viktprocent mjölk enligt kategori I punkt a och med maximalt 7 % tillsatt socker och/eller honung

III Färskostar och smältostar som innehåller högst 10 % andra beståndsdelar än mjölk

IV Grana Padano-ost och Parmigiano Reggiano-ost

V Ostar som innehåller högst 10 % andra beståndsdelar än mjölk och som inte ingår i kategorierna III och IV

6. Målgrupp

Till systemet med skolmjölkstöd hör barn och unga som genomgår regelbunden undervisning ordnad eller godkänd av en behörig myndighet och som när terminen börjar är inskrivna på följande platser:

- Dagvård

Daghem eller gruppdaghem med ordinarie eller ambulerande barnträdgårdslärare

- Förskola

Förskoleundervisning i skolor, på daghem eller gruppdaghem

- Grundläggande undervisning

Klasserna 1-10

- Utbildning på andra stadiet

Gymnasieutbildning och utbildning som leder till grundläggande yrkesexamen

Daghemmen, gruppdaghemmen och skolorna kan drivas av en kommun, staten eller privata aktörer.

7. Produkter som ger rätt till stöd

De produkter som ger rätt till skolmjölkstöd (statsrådets förordning 314/2013) visas i tabell 2. Dessa produkter är förenliga med Statens näringsdelegations näringsrekommendationer (SND, 2014) och rekommendation för skolbispisningen (SND, 2008). Som urvalskriterier för produkterna har använts halten fett, tillsatt socker och salt. Produktlistan har tagits fram tillsammans med jordbruks-, hälso- och undervisningsförvaltningen.

Tabell 2. Produkter som ger rätt till skolmjölksstöd i Finland

Kategori	KN-nummer	Produkt	Stöd euro/kg
I a & I c	0401 10	Fettfri mjölk, värmebehandlad	0,1815
	0401 10	Ettans mjölk, värmebehandlad, fett högst 1 %	0,1815
	0403 90	Surmjölk, värmebehandlad, fett högst 1 %	0,1815
	0403 90 0403 10	Yoghurt, fil och kvark, smaksatta eller icke-smaksatta, även med fruktjuice innehållande minst 90 viktprocent mjölk och med maximalt 7 % tillsatt socker och/eller honung	0,1815
	0404 90	Laktosfria produkter som hör till kategori I	0,1815
II	0403 10 0403 90	Yoghurt, fil och kvark, smaksatta med frukt och/eller bär, innehållande minst 75 viktprocent mjölk och med maximalt 7 % tillsatt socker och/eller honung	0,1634
	0406 10	Färskostar och smältostar, smaksatta eller icke-smaksatta som innehåller högst 10 % andra beståndsdelar än mjölk	0,5445
V	0406 90	Andra ostar än färsk- och smältostar, smaksatta och icke-smaksatta som innehåller högst 10 % andra beståndsdelar än mjölk	1,3885

I enlighet med statsrådets förordning 314/2013 ger inte mjölk, surmjölk yoghurt, fil och kvark med över 1 % fett eller ostar med över 17 % fett och/eller över 1,3 % salt rätt till stöd. Gårdsmjölk, mjölkpulver, smör eller grädda ger inte heller rätt till stöd. Även laktosfria produkter som hör till kategorierna I, II och III ger rätt till stöd.

8. Kompletterande åtgärder

Enligt artikel 26 i förordning 1308/2013 är kompletterande åtgärder inte obligatoriska för medlemsländerna. I stället för dem har Finland satsat på såväl nationella som EU-delfinansierade säljfrämjande program med unga och skolbarn som särskilda målgrupper.

I Finland genomfördes under åren 2009–2013 två EU-delfinansierade säljfrämjande program: Maito pitää sut kasassa för skolelever i 8-13 års ålder och Maito tepsii för unga kvinnor.

Med nationella medel har man under åren 2010–2015 genomfört tre projekt med mjölk som tema: Maidon tie maitotilalta päiväkotiin, Nuorten vuorovaikutusmaailman keinoin arvostusta kouluruokailuun och Kovat kundit juovat maitoa.

Ytterligare pågår det som bäst andra bredare matkulturella projekt, t.ex. RUOKAePELI och Ruokakoulu - Matskolan.

Sedan år 2008 har man förutsatt att affischer som berättar om EU:s medverkan i mjölkutdelningen ska hänga upp vid skolans entré, dvs. i praktiken i aulan till matsalen eller på skolans anslagstavla (EU:s förordning 1308/2013, artikel 26.8).

9. Deltagare i skolmjölkssystemet

Enligt lagen om en marknadsordning för jordbruksprodukter ska den strategi på nationell nivå som gäller skolmjölkssystemet tas fram av jord- och skogsbruksministeriet med Landsbygdsverket som verkställande myndighet. Ansvaret för att de strategiska mål och åtgärder som rör undervisning och fostran tas in i läroplansgrunderna ligger hos undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen och utbildningsanordnare. Andra systemdeltagare är social- och hälsovårdsministeriet, Ålands landskapsregering, kommuner, skolor, daghem, mjölkleverantörer och måltidsserviceföretag.

10. Ansökan om stöd

Stödet kan sökas av registrerade av Landsbygdsverket godkända sökande. Det finns tre typer av registrerade sökande:

- en kommun som sökande: söker om stöd för verksamhetsställen i den egna kommunen
- egensökande: skola/daghem som drivs av en samkommun för utbildning, privat skola/daghem, stiftelse eller förening som söker om stöd för sina egna verksamhetsställen
- en leverantör som sökande: (mejerier, partiaffärer) som förmånstagaren har bemyndigat att söka stöd

I praktiken är närmare hälften av sökandena kommuner. I tabell 3 visas antalet sökande och stödbeslut läsåret 2013–2014.

Tabell 3. Sökande av skolmjölksstöd läsåret 2013–2014

Sökande	Antal	Beslut
Kommun som sökande	127	249
Egensökande	99	189
Leverantör som sökande	7	96
Totalt	233	534

I början av läsåret eller terminen informerar sökanden Landsbygdsverket om antalet elever, matgäster som inte ger rätt till stöd och om antalet verksamhetsdagar. Utifrån denna information räknar verket den maximala kvantiteten i liter som berättigar till stöd. Läsårsinformationen som sökanden ger gäller antingen terminen eller läsåret och den första dagens läge under den aktuella perioden bestämmer hela perioden.

Stöd får sökas bara för de mjölkprodukter som berättigar till stöd. De registrerade sökandena lämnar produktlistan till Landsbygdsverket för godkännande årligen före den 1 augusti.

De produkter som ger rätt till stöd ska komma från EU-området. Inget stöd betalas för mjölkprodukter som används vid matlagningen. Stöd får sökas endast för faktiska produktkvantiteter som går att bevisa med hjälp av betalningskvitton. Stöd betalas för högst 0,25 konverterad mjölkliter/elev/verksamhetsdag.

11. Utdelning av produkterna i praktiken

Kommuner och privata aktörer konkurrensutsätter skolmjölkprodukterna regelbundet. Kommunens matservicechef eller motsvarande tar hänsyn till de produkter som omfattas av skolmjölkssystemet när denne planerar matlistor för skolor och daghem. Mjolkprodukterna beställs och levereras till kommunens centralkök och vidare till daghemmen och skolorna några gånger i veckan efter behov.

Egensökande är ofta en liten aktör som köper produkterna själv eller till exempel via matservicen.

12. Skolmjölkssystemets mervärde för Finland

Systemet medför mervärde för Finland på många olika sätt:

- i) Konsumtionen av mjölk och mjölkprodukter hålls på önskad nivå och stödjer samtidigt god näring.

Mjölk kan bytas ut för någon annan matdryck, t.ex. läsk eller saft som är ohälsosammare alternativ, eller för vatten då måltiden näringsmässigt sett kan vara sämre. Att konsumera mjölkprodukter enligt näringsrekommendationerna är en positiv sak ur folkhälsoperspektivet. Ätvanor som främjar hälsan och välbefinnandet blir vardag redan i barndomen.

- ii) Bredare urval

Vid sidan av att konsumtionen av mjölkprodukter ökar växer särskilt också konsumtionen av olika sockerfattiga och fettfattiga mjölkprodukter, vilket minskar risken för övervikt och hjärt- och kärlsjukdomar.

- iii) Fördelar för jordbrukssektorn

Jordbrukssektorn drar nytta av förutom att konsumtionen växer även av att den allmänna mjölkmedvetenheten ökar. Barnen lär sig känna mjölkens hela väg från betesmarken till mjölkglaset.

- iv) Den finska matkulturen bevaras

Mjölk och surmjölk fortsätter att vara viktiga delar av den finska matkulturen som naturliga matdrycker. Vidare kan man lyfta fram information och kunnande när det gäller att använda mjölk och mjölkprodukter vid matlagning och bakning.

- v) Medvetenheten om EU-åtgärder ökar

EU:s deltagande i skolmjölkssystemet kommer fram vid undervisningen, styrningen, fostran och bespisningen.

13. Kontroll och evaluering av skolmjölkssystemet

Landsbygdsverket svarar för de administrativa kontroller och kontroller på plats enligt artikel 15 i kommissionens förordning (EU) nr 657/2008 som bygger på urval och riskanalys.

Skolmjölkssystemet evalueras under skolmjölksstrategins giltighetstid.

14. Giltighetstid

Denna strategi, som gäller åren 2015–2020, täcker hela det finländska fastlandet samt Åland.

Källor och länkar:

Naturrekursinstitutet. 2015. <http://www.luke.fi/>

Landsbygdsverket. 2015. <http://www.mavi.fi/fi/Sivut/default.aspx>

Mjök och hälsa. 2015 <http://www.maitojaterveys.fi/www/fi/index.php>

Ruokatieto Yhdistys. 2015 <http://www.ruokatieto.fi/>

Institutet för hälsa och välfärd. 2012. Undersökningen Finravinto 2012.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/110839>

Statens näringsdelegation. 2008. Rekommendation om skolbespisningen.
<http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/portal/fi/ravitsemussuosituksset/erillisryhmat/koululaiset/>

Statens näringsdelegation. 2014. Mat ger hälsa – finska näringsrekommendationer 2014.
<http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/portal/fi/ravitsemussuosituksset/suomalaiset+ravitsemussuosituksset/>